

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА**

II МЕДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Декан II медичного факультету
Олександр КОЗЛОВ**

ПРОГРАМА

**стажування за спеціальністю «Терапевтична
стоматологія»**

**(для лікарів-стоматологів-терапевтів, які своєчасно не пройшли
атестацію на кваліфікаційну категорію, або яким відмовлено в
атестації на присвоєння або підтвердження кваліфікаційної
категорії)**

Програма стажування за спеціальністю «Терапевтична стоматологія» для лікарів-стоматологів-терапевтів, які своєчасно не пройшли атестацію на кваліфікаційну категорію, або яким відмовлено в атестації на присвоєння або підтвердження кваліфікаційної категорії. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. 22 червня 2026 року. – 23 стор.

Керівник програми:

НІКОНОВ Андрій Юрійович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри стоматології II медичного факультету.

Розробники програми:

НІКОНОВ Андрій Юрійович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри стоматології II медичного факультету;

КУЦЕВЛЯК Валентина Федорівна, доктор медичних наук, професор, професор ЗВО кафедри стоматології II медичного факультету;

РЯБОКОНЬ Євген Миколайович, доктор медичних наук, професор, професор ЗВО кафедри стоматології II медичного факультету;

ГЕРМАН Світлана Іванівна, кандидат медичних наук, доцент, доцент ЗВО кафедри стоматології II медичного факультету;

ГЕРАНІН Станіслав Ігорович, кандидат медичних наук, доцент, доцент ЗВО кафедри стоматології II медичного факультету;

ДОЛЯ Едуард Ігорович, кандидат медичних наук, доцент, доцент ЗВО кафедри стоматології II медичного факультету.

Програму стажування за спеціальністю «Терапевтична стоматологія» для лікарів-стоматологів-терапевтів, які своєчасно не пройшли атестацію на кваліфікаційну категорію, або яким відмовлено в атестації на присвоєння або підтвердження кваліфікаційної категорії, розглянуто та затверджено на засіданні методичної комісії II медичного факультету, протокол № 11 від 15.06.2026 р.

Програму стажування за спеціальністю «Терапевтична стоматологія» для лікарів-стоматологів-терапевтів, які своєчасно не пройшли атестацію на кваліфікаційну категорію, або яким відмовлено в атестації на присвоєння або підтвердження кваліфікаційної категорії, розглянуто та затверджено на засіданні Вченої ради II медичного факультету, протокол № 12 від 17.06.2026 р.

Програму стажування за спеціальністю «Терапевтична стоматологія» для лікарів-стоматологів-терапевтів, які своєчасно не пройшли атестацію на кваліфікаційну категорію, або яким відмовлено в атестації на присвоєння або підтвердження кваліфікаційної категорії, розглянуто та затверджено на засіданні Вченої ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, протокол № ... від 26.06.2026 р.

Термін дії програми стажування за спеціальністю «Терапевтична стоматологія» для лікарів-стоматологів-терапевтів, які своєчасно не пройшли атестацію на кваліфікаційну категорію, або яким відмовлено в атестації на присвоєння або підтвердження кваліфікаційної категорії, – **5 років** з моменту затвердження Вченою радою Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

ПЕРЕДМОВА

Безперервний професійний розвиток працівників сфери охорони здоров'я (далі – **безперервний професійний розвиток, БПР**) – безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей працівників сфери охорони здоров'я, що дає їм змогу підтримувати або підвищувати рівень професійної діяльності відповідно до потреб сфери охорони здоров'я.

Працівники сфери охорони здоров'я зобов'язані здійснювати БПР після:

- ✓ отримання документа про вищу освіту за спеціальностями 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 224 «Технології медичної діагностики та лікування», 225 «Медична психологія», 228 «Педіатрія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» та сертифікату лікаря-спеціаліста;
- ✓ отримання документу про вищу освіту за спеціальностями 223 «Медсестринство», 224 «Технології медичної діагностики та лікування», 227 «Терапія та реабілітація», 229 «Громадське здоров'я» галузі знань 22 «Охорона здоров'я»;
- ✓ отримання документу про вищу освіту за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» та сертифікату фармацевта / провізора-спеціаліста;
- ✓ отримання документа про вищу освіту, проходження післядипломної спеціалізації та отримання сертифікату спеціаліста за спеціальностями згідно з номенклатурою спеціальностей, затвердженою Міністерством охорони здоров'я України (далі – МОЗ);
- ✓ отримання документу про вищу освіту за спеціальностями згідно з номенклатурою спеціальностей, затвердженою МОЗ;
- ✓ отримання документа про фахову передвищу освіту за спеціальностями 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 223 «Медсестринство», 224 «Технології медичної діагностики та лікування», 226 «Фармація, промислова фармація» галузі знань 22 «Охорона здоров'я».

Провайдером заходів БПР є **Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна** (далі – Університет), а безпосередню координацію роботи у сфері післядипломної медичної освіти та БПР працівників сфери охорони здоров'я на II медичному факультеті здійснює **Центр післядипломної медичної освіти** (далі – ЦПМО), який керується у своїй діяльності наступними **нормативно-правовими актами**:

- ✓ [Положення про систему безперервного професійного розвитку працівників сфери охорони здоров'я](#), затверджене постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку працівників сфери охорони здоров'я» від 14.07.2021 р. № 725;
- ✓ [Порядок проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я](#), затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.04.2025 р. № 650;
- ✓ [Перелік циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за лікарськими та фармацевтичними \(провізорськими\) спеціальностями](#), затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Переліку циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за лікарськими та фармацевтичними (провізорськими) спеціальностями» від 25.07.2023 р. № 1347;
- ✓ [Перелік циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за спеціальностями професіоналів у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я та професіоналів з вищою немедичною освітою](#), затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.01.2024 р. № 112;
- ✓ [Порядком проведення атестації лікарів](#), затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18.08.2021 р. № 1752 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 13.10.2021 р. за № 1338/36960;

- ✓ [Технічного регламенту роботи системи](#), затвердженого наказом Державної організації «Центр тестування професійної компетентності фахівців з вищою освітою напрямів підготовки «Медицина» і «Фармація» при Міністерстві охорони здоров'я України» від 08.06.2022 р. № 01-03/14 та погодженого листом Міністерства охорони здоров'я України від 07.06.2022 р. № 22-04/12786/2-22;
- ✓ [Випуску 78 «Охорона здоров'я» Довідника кваліфікаційних характеристик професій](#), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2002 р. № 117, та вимог [професійних стандартів](#) працівників сфери охорони здоров'я (за наявності);
- ✓ низкою інших нормативно-правових документів ([Закон України про освіту](#); [Закон України про вищу освіту](#); [Закон України про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення](#); [Основи законодавства України про охорону здоров'я](#); [Закон України про систему громадського здоров'я](#); Порядок підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу, затверджений [постановою Кабінету міністрів України від 21.11.2012 р. № 1115](#); Положення про навчально-тренувальний відділ (центр) підготовки з надання медичної допомоги в екстремальних ситуаціях, затверджене [наказом Міністерства охорони здоров'я України від 02.03.2009 р. № 132](#); Стратегія людського розвитку, затверджена [Указом Президента України від 02.06.2021 р. № 225/2021](#) тощо);
- ✓ План освітніх заходів у сфері післядипломної медичної освіти та безперервного професійного розвитку працівників сфери охорони здоров'я, Статут, Положення про організацію освітнього процесу, Перелік платних освітніх та інших послуг, Стратегія розвитку, Правила внутрішнього розпорядку та інших регламентуючих документів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Цикли вторинної лікарської спеціалізації / стажування проводяться з метою присвоєння / підтвердження звання лікаря-спеціаліста за результатами атестації слухачів освітнього заходу на визначення рівня знань та практичних навичок. **Присвоєння звання лікаря-спеціаліста** відповідної лікарської спеціальності проводиться слухачу циклу спеціалізації, який вперше отримує цю спеціальність. **Підтвердження звання лікаря-спеціаліста** проводиться для лікарів, які вже мають цю лікарську спеціальність, але не працювали за нею більше 3-х років поспіль або з перервами. Цикли вторинної лікарської спеціалізації проводяться для відновлення права на професійну діяльність працівників сфери охорони здоров'я, які **своєчасно не пройшли атестацію або яким відмовлено в атестації** на присвоєння чи підтвердження професійної кваліфікації / рівня професійної кваліфікації за відповідною спеціальністю.

Лікарі, які своєчасно не пройшли атестацію на кваліфікаційну категорію, або яким відмовлено в атестації на присвоєння або підтвердження кваліфікаційної категорії, не можуть займатися лікарською діяльністю за цією спеціальністю без попереднього проходження **стажування**. Процедури направлення, зарахування, навчання та атестації лікарів, які проходять стажування, регламентовано Порядком проведення атестації лікарів, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18.08.2021 р. № 1752 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 13.10.2021 р. за № 1338/36960.

Зарахування на цикли вторинної лікарської спеціалізації та стажування проводиться наказом по університету на підставі заяви особи, яка бажає навчатися на циклі спеціалізації / стажуванні. До зарахування особи, які бажають зарахуватися на цикл, мають надати повний перелік документів, укласти договір про надання платної освітньої послуги, заповнити **електронну особову картку слухача** (створюється фахівцями Центру на платформі Google), яка містить наступні дані:

- ✓ назва циклу;
- ✓ прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), дату народження слухача;
- ✓ найменування закладу вищої освіти, рік його закінчення, спеціальність;

- ✓ відомості про диплом, дата та номер диплому, дата видачі;
- ✓ посада та місце працевлаштування, населений пункт, область;
- ✓ науковий ступінь, вчене звання (за наявності).

Тривалість циклів вторинної лікарської спеціалізації регламентується [Переліком циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за лікарськими та фармацевтичними \(провізорськими\) спеціальностями](#), затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.07.2023 р. № 1347. Для вступників на цикли вторинної лікарської спеціалізації, яким заплановано присвоєння звання лікаря-спеціаліста, для деяких циклів спеціалізації діють обмеження у розрізі наявної на час зарахування лікарської спеціальності, а для кожного циклу вторинної лікарської спеціалізації вище згаданим наказом регламентований можливий **контингент вступників**. **Тривалість стажування** встановлюється рішенням комісії з тестування, яке проводиться не пізніше ніж за 14 днів до початку стажування, при закладі вищої освіти та становить від 1 до 6 місяців.

Навчання на циклах вторинної лікарської спеціалізації / стажування проводиться **в очній, дистанційній та/або змішаній формі** за умови забезпечення опанування слухачами повного переліку теоретичних знань та практичних навичок, передбачених програмою, та передбачає теоретичну підготовку та відпрацювання практичних навичок.

Атестацію на визначення рівня знань та практичних навичок проводить **атестаційна комісія** у складі з трьох досвідчених науково-педагогічних працівників відповідної Каразінської школи післядипломної медичної освіти. **Склад комісії** затверджується на початку циклу наказом по університету. За результатами атестації лікар отримує **сертифікат**, форма якого затверджена додатком 2 до [Порядку проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я](#), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.04.2025 р. № 650.

За проходження циклів спеціалізації / стажування слухачам **нараховується 30 балів БПР за 1 місяць** навчання, але не більше мінімальної кількості балів, яка має бути підтверджена за річний період.

Не менше ніж за 5 днів до засідання атестаційної комісії слухач циклу вторинної лікарської спеціалізації / стажування подає комісії **наступні документи**:

- ✓ заява;
- ✓ атестаційний листок за формою, встановленою додатком 3 до [Порядку проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я](#), затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.04.2025 р. № 650;
- ✓ копії диплому, сертифікату (-ів) лікаря-спеціаліста, свідоцтва (-в) про присвоєння кваліфікаційної категорії.

Рішенням атестаційної комісії у разі достатнього рівню володіння теоретичними знаннями та практичними навичками за спеціальністю циклу / стажування лікарю **присвоюється або підтверджується** звання лікаря-спеціаліста. У разі недостатнього рівню підготовки, наявності такого рівню володіння сучасними методами профілактики, діагностики, лікування і реабілітації, що може призвести до погіршення стану пацієнта або його смерті, рішенням комісії лікарю **відмовляють у присвоєнні / підтвердженні** звання лікаря-спеціаліста (в такому разі у відповідь на запит лікар отримує довідку про те, що прослухав цикл спеціалізації / стажування, але не був атестований). **Протокол атестації** затверджується наказом по університету в 10-денний термін.

Цикли спеціалізації для професіоналів у галузі охорони здоров'я та для професіоналів з вищою немедичною освітою, які працюють в системі охорони здоров'я,

проводяться з метою **присвоєння або підтвердження звання спеціаліста**. Процедура провадження циклів регламентується [Порядком проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я](#), затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.04.2025 р. № 650, а перелік спеціальностей професіоналів з вищою немедичною освітою, які працюють в сфері охорони здоров'я, тривалість циклів спеціалізації та вимоги до контингенту слухачів встановлюються [Переліком циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за спеціальностями професіоналів у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я та професіоналів з вищою немедичною освітою](#), затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.01.2024 р. № 112.

Зарахування на цикли спеціалізації / стажування проводиться наказом по університету. До зарахування **особи, які бажають зарахуватися на цикл / стажування, мають надати** повний перелік документів, укласти договір про надання платної освітньої послуги, заповнити **електронну особову картку слухача** (створюється фахівцями Центру на платформі Google), яка містить наступні дані:

- ✓ назва циклу;
- ✓ прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), дату народження слухача;
- ✓ найменування закладу вищої освіти, рік його закінчення, спеціальність;
- ✓ відомості про диплом, дата та номер диплому, дата видачі;
- ✓ посада та місце працевлаштування, населений пункт, область;
- ✓ науковий ступінь, вчене звання (за наявності).

Навчання на циклах спеціалізації / стажуванні проводиться **в очній, дистанційній та/або змішаній формі** за умови забезпечення опанування слухачами повного переліку теоретичних знань та практичних навичок, передбачених програмою циклу / стажування, та передбачає теоретичну підготовку та відпрацювання практичних навичок.

Атестацію на визначення рівня знань та практичних навичок проводить **атестаційна комісія** у складі з трьох досвідчених науково-педагогічних працівників відповідної Каразінської школи післядипломної медичної освіти. **Склад комісії** затверджується на початку циклу / стажування наказом по університету. За результатами атестації слухач отримує **сертифікат**, форма якого затверджена додатком 2 до [Порядку проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я](#), затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.04.2025 р. № 650.

За проходження циклів спеціалізації / стажування слухачам **нараховується 30 балів БПР за 1 місяць** навчання, але не більше мінімальної кількості балів, яка має бути підтверджена за річний період.

Не менше ніж за 5 днів до засідання атестаційної комісії слухач циклу спеціалізації / стажування подає комісії **наступні документи**:

- ✓ заява;
- ✓ атестаційний листок за формою, встановленою додатком 3 до [Порядку проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я](#), затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.04.2025 р. № 650;
- ✓ копія диплому.

Рішенням атестаційної комісії у разі достатнього рівню володіння теоретичними знаннями та практичними навичками за спеціальністю циклу / стажування слухачу **присвоюється або підтверджується** звання спеціаліста. У разі недостатнього рівню підготовки, рішенням комісії лікарю **відмовляють у присвоєнні / підтвердженні** звання спеціаліста (в такому разі у відповідь на запит слухач отримує довідку про те, що прослухав цикл

спеціалізації / стажування, але не був атестований). **Протокол атестації** затверджується наказом по університету в 10-денний термін.

Програми циклів спеціалізації / стажування повинні відповідати принципам доказової медицини, галузевим стандартам у сфері охорони здоров'я та вимогам до кваліфікаційних характеристик працівників охорони здоров'я. Програма включає:

- ✓ опис цільової аудиторії;
- ✓ мету заходу;
- ✓ перелік компетентностей, що набуваються або вдосконалюються;
- ✓ опис структури заходу та загальний обсяг навчального навантаження;
- ✓ форми і методи організації та проведення заходу;
- ✓ матеріально-технічне забезпечення заходу;
- ✓ форми підсумкового контролю.

Програми розробляються кафедрами II медичного факультету та/або Каразінськими школами післядипломної освіти та затверджуються на період дії програми у встановленому порядку.

Обсяг навчальної роботи для циклів спеціалізації встановлюється із розрахунку 6 академічних годин на день аудиторної роботи (66,7%) та 3 академічних години на день самостійної роботи (33,3%), що при 5-денному навчальному тижні складає (5 днів на тиждень по 6 годин – 30 годин; 4 тижні в місяці по 30 годин – 120 годин на місяць):

Тривалість заходу	Академічні години			Кількість кредитів ECTS
	Аудиторні	Самостійна робота	Загалом	
1 місяць	120	60	180	6,0
2 місяці	240	120	360	12,0
3 місяці	360	180	540	18,0
4 місяці	480	240	720	24,0
5 місяців	600	300	900	30,0
6 місяців	720	360	1080	36,0
9 місяців	1080	540	1620	54,0

Навчальна робота під час циклів спеціалізації / стажування реалізується Каразінськими школами післядипломної медичної освіти у вигляді наступних **форм навчальної діяльності**:

- ✓ **лекційні заняття** є основною формою проведення навчальних занять, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу;
- ✓ **практичні заняття** є формою навчального заняття, при якій викладач організує детальний розгляд здобувачами освіти окремих теоретичних положень та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання відповідно сформульованих завдань з використанням симуляційних технологій навчання, технологій «віртуальний пацієнт» та роботи в умовах, максимально наближених до реальної клінічної практики, включаючи проведення вхідного контролю знань, вмінь та навичок, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю здобувачів освіти, розв'язування завдань з їх обговоренням, розв'язування контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання;
- ✓ **семінарські заняття** є формою навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих здобувачі освіти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів), а викладач оцінює підготовлені виступи, активність у дискусії, вміння формулювати і відстоювати свою позицію тощо;
- ✓ **тренінг** – активна, групова форма навчання, спрямована на розвиток певних навичок, знань, умінь та компетенцій, який відрізняється від традиційних методів навчання, таких як лекції, орієнтацією на практичну діяльність, взаємодію учасників та рефлексію. В ході тренінгу слухачі в невеликих групах активно долучаються до процесу навчання, основна увага

приділяється обміну досвідом, взаємонавчанню, розвитку конкретних навичок з використанням інтерактивних методів навчання (рольові ігри, дискусії, дебати, мозкові штурми, робота в групах тощо) на тлі зворотного зв'язку від викладача заходу;

- ✓ **дискусії** – це діалоговий процес обміну думками, аргументами та позиціями з певної проблеми, що сприяє активізації пізнавальної діяльності, розвитку критичного мислення, навичок аргументації та співпраці між учасниками. Цей метод допомагає поглибити знання, виявити різні точки зору, навчитися слухати співрозмовника та відстоювати власну думку в атмосфері довіри та взаємоповаги;
- ✓ **дебати** – це інтерактивна технологія, в якій команди слухачів аргументовано доводять свою позицію (тезу) та опонують аргументам суперників, а не безпосередньо один одному; це комплексна діяльність, яка сприяє розвитку критичного мислення, логічного мислення, навичок аргументації та ораторського мистецтва, а також формує громадянські якості, відповідальність та вміння працювати в команді;
- ✓ **симуляція** – метод навчання, що передбачає створення штучного середовища, яке імітує реальні умови з метою набуття слухачами практичних навичок та знань шляхом взаємодії з цим середовищем. Симуляції можуть бути різних видів, включаючи комп'ютерні симуляції (віртуальний пацієнт, симулятор клініки та інше програмне забезпечення), ситуатійне навчання (розробка сценаріїв та ситуацій, які вимагають прийняття слухачами рішень та дій, що імітують реальні умови) та навчання на основі сценаріїв (взаємодія з стандартизованими пацієнтами, симуляторами або обладнанням з метою виконання завдань, які імітують реальну професійну діяльність);
- ✓ **самостійна робота** є одним з основних засобів оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять, при цьому навчальний час, відведений для самостійної роботи, становить не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу (вагомим компонентом підготовки лікаря-інтерна є самостійна позааудиторна робота, яка включає в тому числі роботу з періодичною науковою літературою, світовими базами медичних знань (сайти WHO, PubMed, ResearchGate та ін.), актуальними редакціями міжнародних та національних протоколів та стандартів надання медико-профілактичної допомоги тощо).

Методами організації та проведення циклів спеціалізації / стажування є:

- ✓ **метод прямих інструкцій** (direct instruction, **пояснювально-ілюстративний метод**) – структурований педагогічний підхід, в якому викладач чітко і ясно викладає матеріал, надаючи чіткі вказівки та отримує зворотній зв'язок. Цей метод передбачає систематичний підхід до навчання, де викладач керує процесом, а слухачі активно засвоюють теоретичні знання та опановують практичні навички через повторення та практику;
- ✓ **метод спроб і помилок** – форма навчання, заснована на багаторазовому повторенні дій з метою знаходження правильного рішення, при цьому слухач під наглядом і контролем викладача повторює спроби, помиляється та на основі аналізу помилок коригує свої дії, поки не досягне бажаного результату;
- ✓ **метод навчання через спостереження (навчання шляхом імітації)** – процес засвоєння теоретичного матеріалу та оволодіння практичними навичками слухачами за допомогою спостереження за викладачем та / або іншими слухачами, забезпечуючи при цьому додатковий розвиток когнітивних та соціальних якостей слухачів, та подальшим відтворенням слухачами продемонстрованих знань чи навичок;
- ✓ **ситуаційний аналіз (кейс-метод)** – інтерактивна техніка навчання, яка базується на аналізі конкретних, часто реальних, ситуацій для розвитку у слухачів навичок вирішення проблем, аналітичного мислення та прийняття рішень. Слухачі активно включаються у процес дослідження кейсу, аналізують ситуацію, виявляють проблеми, пропонують та оцінюють різні рішення;

- ✓ **лабораторний метод** – практичний метод навчання, який передбачає виконання слухачами певних завдань, дослідів або експериментів у спеціально обладнаній лабораторії з метою глибинного засвоєння теоретичного матеріалу та формування практичних навичок;
- ✓ **аналітичний метод** – процес розкладання цілого (складного) на частини (прості) для більш глибокого вивчення та розуміння кожної складової теми заходу. Метод передбачає аналіз окремих елементів, їх властивостей та взаємозв'язків із подальшим синтезом отриманих знань для цілісного сприйняття явища або поняття. Детальний аналіз частин теми заходу дозволяє слухачам виявляти взаємозалежності між простими фрагментами та формувати розуміння їх ролі у цілому;
- ✓ **синтетичний метод** – процес об'єднання невеликих фрагментів теми заходу або етапі виконання практичної навички в єдине ціле з метою формування узагальненого розуміння об'єкту вивчення та оволодіння практичною навичкою; метод часто використовується разом з аналітичним;
- ✓ **тренувальний метод** – система застосування практичних навичок шляхом цілеспрямованого, багаторазового повторення певних дій з метою досягнення автоматизації рухів або інших навчальних цілей. Тренувальні методи можуть включати вправи, імітацію, кругове тренування та інші форми, що спрямовані формування навички, удосконалення техніки та швидкості виконання тощо;
- ✓ **проблемний метод** – метод навчання, який передбачає створення умов для активної самостійної або частково самостійної пізнавальної діяльності слухачів шляхом розв'язання проблемних ситуацій. Замість прямої передачі знань, викладач створює проблемні ситуації, а слухачі самостійно або за допомогою викладача шукають шляхи їх вирішення, що сприяє глибшому розумінню матеріалу та розвитку фахового мислення;
- ✓ **евристичний метод** використовується з метою поступового наближення слухачів до самостійного вирішення пізнавальних проблем, при цьому викладач розчленовує проблемне завдання на підпроблеми, а слухачі здійснюють окремі кроки пошуку їх вирішення;
- ✓ **інші методи організації та проведення заходу.**

В програмі циклу спеціалізації / стажування обов'язково планується **поточне та підсумкове оцінювання** рівню підготовки слухачів. **Поточне оцінювання** проводиться викладачами на практичних та семінарських заняттях за результатами вивчення кожної теми. Результати оцінювання вносять в журнал реєстрації результатів навчання (журнал ведеться викладачами освітнього заходу). **Підсумкове оцінювання** проводиться для слухачів, які повністю виконали навчальний план підготовки та програму циклу / стажування у вигляді **атестації на визначення рівня знань та вмінь** з присвоєнням звання лікаря-спеціаліста / спеціаліста. Атестація на визначення рівня знань та вмінь слухачів циклів спеціалізації / стажування проводиться у вигляді **іспиту з оволодіння практичними навичками** (виконання щонайменше трьох пакетів практичних завдань та ситуаційних задач із залученням симуляційного обладнання, стандартизованих пацієнтів тощо) та **співбесіди із спеціальності** (білети з трьома теоретичними питаннями відповідно до програми підготовки). Результати атестації оформлюються у вигляді **відомостей**, на підставі яких фахівець Центру формує **протоколи засідання атестаційної комісії**.

В програмах циклів спеціалізації / стажування обов'язково визначається **цільова аудиторія**, яка визначається контингентом слухачів з [наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Переліку циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за лікарськими та фармацевтичними \(провізорськими\) спеціальностями»](#) від 25.07.2023 р. № 1347 для лікарів та [Переліком циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за спеціальностями професіоналів у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я та професіоналів з вищою немедичною освітою](#), затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.01.2024 р. № 112 для професіоналів у галузі охорони здоров'я / професіоналів з вищою немедичною освітою, які працюють в сфері охорони здоров'я.

Порядок реєстрації слухачів на цикли спеціалізації / стажування описаний у відповідних документах, оприлюднених на сайті ІІ медичного факультету.

АНОТАЦІЯ

Програма стажування за спеціальністю «Терапевтична стоматологія» для лікарів-стоматологів-терапевтів, які своєчасно не пройшли атестацію або яким відмовлено в атестації на присвоєння або підтвердження звання лікаря-спеціаліста, забезпечує всебічну підготовку лікаря-стоматолога-терапевта з урахуванням вимог до кваліфікаційних характеристик професії, включає актуальні дані про сучасні погляди на діагностику, зокрема фотопротокол та 3D дослідження в стоматології, лікування та профілактику захворювань твердих тканин зубів каріозного та не каріозного походження із застосуванням сучасних стоматологічних матеріалів, бондингових систем та новітніх методик їх застосування, ендодонтичне лікування ускладнень карієсу з використанням операційного мікроскопа, захворювань тканин пародонта та слизової оболонки ротової порожнини, які ґрунтуються на засадах доказової медицини, рекомендаціях національних та міжнародних протоколів надання медичної допомоги, останніх даних наукових досліджень та власному досвіді успішної інтеграції їх у рутинну клінічну практику лікаря-стоматолога-терапевта. Основними завданнями циклу стажування «Терапевтична стоматологія» є: формування здатності застосовувати набуті знання, уміння, практичні навички для вирішення типових задач діяльності лікаря-стоматолога-терапевта, сфера застосування яких передбачена визначеними переліками синдромів та симптомів стоматологічних захворювань, фізіологічних станів та соматичних захворювань, що потребують особливої тактики ведення пацієнтів, невідкладних станів, лабораторних та інструментальних досліджень, медичних та стоматологічних маніпуляцій; вдосконалити сукупність професійних практичних умінь і навичок для надання висококваліфікованої терапевтичної стоматологічної допомоги з використанням інноваційних діагностичних, лікувальних та профілактичних методів; формувати морально-психологічні якості сучасного лікаря.

Набуття програмних знань та вмінь надає можливість слухачам циклу стажування «Терапевтична стоматологія» значно покращити якість профілактики, діагностики та лікування каріозних та некаріозних уражень твердих тканин зубів, хвороб тканин пародонта, слизової оболонки ротової порожнини та оновити знання з проявів онкологічної патології в ротовій порожнині. В програму циклу спеціалізація інтегровані міждисциплінарні підходи до теоретичної підготовки лікарів-стоматологів-терапевтів, симуляційні технології навчання, відпрацювання набутих навичок в умовах реальної клінічної практики, на моделі «віртуальний пацієнт» та/або в процесі розбору клінічних кейсів та власний клінічний досвід викладачів.

ОПИС ПРОГРАМИ

Загальна інформація	
Офіційна назва програми	Програма стажування за спеціальністю «Терапевтична стоматологія» для лікарів-стоматологів-терапевтів, які своєчасно не пройшли атестацію на кваліфікаційну категорію, або яким відмовлено в атестації на присвоєння або підтвердження кваліфікаційної категорії
Структурний підрозділ	ІІ медичний факультет, Центр післядипломної медичної освіти, кафедра стоматології
Обсяг програми	1-місячний захід: аудиторна робота – 120 академічних годин; самостійна робота – 60 академічних годин; загалом – 180 академічних годин, 6,0 кредитів ECTS

Мова викладання	Українська	
Передумови навчання	Надання особою регламентованого переліку документів для реєстрації на освітній захід, укладання договору про надання освітньої послуги, відповідність рівню освіти та спеціальності цільовій аудиторії заходу, наявність первинної або вторинної лікарської спеціалізації відповідно до вимог до контингенту слухачів, встановленим Переліком циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за лікарськими та фармацевтичними (провізорськими) спеціальностями, затвердженими наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.07.2023 р. № 1347 чи Переліком циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за спеціальностями професіоналів у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я та професіоналів з вищою немедичною освітою, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.01.2024 р. № 112	
Мінімальна та максимальна кількість слухачів в групі	8-15 слухачів	
Форми навчання	Інституційна очна (денна або вечірня) форма навчання з обов'язковою особистою присутністю слухачів на місці проведення заходу; дистанційна з участю слухачів в режимі реального часу; змішана форма навчання (очна та дистанційна)	
Оцінка результатів навчання	Поточний контроль результатів навчання; атестація на визначення рівню знань та вмінь за результатами співбесіди за спеціальністю та іспиту з оволодіння практичними навичками з присвоєнням / підтвердженням звання лікаря-спеціаліста або спеціаліста	
Інтернет-адреса місця постійного розміщення програми	Офіційний веб-сайт ІІ медичного факультету	
Мета програми		
Підвищення рівню фахової компетентності, теоретичної підготовки та оволодіння практичними навичками слухачами освітнього заходу з метою набуття ними кваліфікації спеціаліста за спеціальністю освітнього заходу з виконанням вимог до кваліфікаційних характеристик відповідної професії відповідно до Довідника кваліфікаційних характеристик професій. Випуск 78. Охорона здоров'я, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2022 р. № 117 та відповідно до вимог професійних стандартів (у разі наявності)		
Загальні компетентності (ЗК), що вдосконалюються та/або набуваються:		
ЗК1	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу	
ЗК2	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями	
ЗК3	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях	
ЗК4	Знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності	
ЗК5	Здатність до адаптації та дії в новій ситуації	
ЗК6	Здатність приймати обґрунтовані рішення	
ЗК7	Здатність працювати в команді	

ЗК8	Здатність до міжособистісної взаємодії
ЗК9	Здатність спілкуватись іноземною мовою
ЗК10	Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології
ЗК11	Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел
ЗК12	Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків
ЗК13	Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем
ЗК14	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні
ЗК15	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя
Фахові компетентності (ФК), що вдосконалюються та/або набуваються:	
ФК1	Здатність збирати медичну інформацію про пацієнта і аналізувати клінічні дані
ФК2	Здатність до визначення необхідного переліку лабораторних та інструментальних досліджень та оцінки їх результатів
ФК3	Здатність до встановлення попереднього та клінічного діагнозу захворювання
ФК4	Здатність до визначення необхідного режиму праці та відпочинку при лікуванні та профілактиці захворювань
ФК5	Здатність до визначення характеру харчування при лікуванні та профілактиці захворювань
ФК6	Здатність до визначення принципів та характеру лікування та профілактики захворювань
ФК7	Здатність до діагностування невідкладних станів
ФК8	Здатність до визначення тактики та надання екстреної медичної допомоги
ФК9	Здатність до проведення лікувально-евакуаційних заходів
ФК10	Здатність до виконання медичних маніпуляцій
ФК11	Здатність розв'язувати медичні проблеми у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності
ФК13	Здатність до проведення санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів
ФК16	Здатність до ведення медичної документації, в тому числі електронних форм
ФК17	Здатність до оцінювання впливу навколишнього середовища, соціально-економічних та біологічних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї, популяції

ФК18	Здатність до проведення аналізу діяльності лікаря, підрозділу, закладу охорони здоров'я, забезпечення якості медичної допомоги і підвищення ефективності використання медичних ресурсів
ФК19	Здатність до організації та інтеграції надання медичної допомоги населенню та проведення маркетингу медичних послуг
ФК20	Здатність до проведення епідеміологічних та медико-статистичних досліджень здоров'я населення; обробки соціальної, економічної та медичної інформації
ФК21	Зрозуміло і неоднозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з проблем охорони здоров'я та дотичних питань до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються
ФК22	Здатність управляти робочими процесами у сфері охорони здоров'я, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів
ФК23	Здатність розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері охорони здоров'я
ФК24	Дотримання етичних принципів при роботі з пацієнтами, лабораторними тваринами
ФК25	Дотримання професійної та академічної доброчесності, нести відповідальність за достовірність отриманих наукових результатів
ФК26	Здатність здійснювати наукову та/або науково-педагогічну діяльність у сфері охорони здоров'я
Результати навчання (РН):	
РН1	Мати ґрунтовні знання із структури професійної діяльності. Вміти здійснювати професійну діяльність, що потребує оновлення та інтеграції знань. Нести відповідальність за професійний розвиток, здатність до подальшого професійного навчання з високим рівнем автономності
РН2	Розуміння та знання фундаментальних і клінічних біомедичних наук, на рівні достатньому для вирішення професійних задач у сфері охорони здоров'я
РН3	Спеціалізовані концептуальні знання, що включають наукові здобутки у сфері охорони здоров'я і є основою для проведення досліджень, критичне осмислення проблем у сфері медицини та дотичних до неї міждисциплінарних проблем
РН4	Виділяти та ідентифікувати провідні клінічні симптоми та синдроми; за стандартними методиками, використовуючи попередні дані анамнезу хворого, дані огляду хворого, знання про людину, її органи та системи, встановлювати попередній клінічний діагноз захворювання
РН5	Збирати скарги, анамнез життя та захворювання, оцінювати психомоторний та фізичний розвиток пацієнта, стан органів та систем організму, на підставі результатів лабораторних та інструментальних досліджень оцінювати інформацію щодо діагнозу, враховуючи вік пацієнта
РН6	Встановлювати остаточний клінічний діагноз шляхом прийняття обґрунтованого рішення та аналізу отриманих суб'єктивних і об'єктивних даних клінічного, додаткового обстеження, проведення диференційної діагностики,

	дотримуючись відповідних етичних і юридичних норм, під контролем лікаря-керівника в умовах закладу охорони здоров'я
PH7	Призначати та аналізувати додаткові (обов'язкові та за вибором) методи обстеження (лабораторні, функціональні та/або інструментальні), пацієнтів із захворюваннями органів і систем організму для проведення диференційної діагностики захворювань
PH8	Визначити головний клінічний синдром або чим обумовлена тяжкість стану потерпілого/постраждалого шляхом прийняття обґрунтованого рішення та оцінки стану людини за будь-яких обставин (в умовах закладу охорони здоров'я, за його межами) у т.ч. в умовах надзвичайної ситуації та бойових дій, в польових умовах, в умовах нестачі інформації та обмеженого часу
PH9	Визначати характер та принципи лікування хворих (консервативне, оперативне) із захворюваннями, враховуючи вік пацієнта, в умовах закладу охорони здоров'я, за його межами та на етапах медичної евакуації, в т.ч. у польових умовах, на підставі попереднього клінічного діагнозу, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами, у разі необхідності розширення стандартної схеми вміння обґрунтувати персоніфіковані рекомендації під контролем лікаря-керівника в умовах лікувальної установи
PH10	Визначати необхідний режим праці, відпочинку та харчування на підставі заключного клінічного діагнозу, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами
PH14	Визначати тактику та надавати екстрену медичної допомоги при невідкладних станах в умовах обмеженого часу згідно з існуючими клінічними протоколами та стандартами лікування
PH15	Організовувати надання медичної допомоги та лікувально-евакуаційних заходів населенню та військовослужбовцям в умовах надзвичайних ситуації та бойових дій, в т.ч. у польових умовах
PH16	Формувати раціональні медичні маршрути пацієнтів; організовувати взаємодію з колегами в своєму та інших закладах, організаціях та установах; застосовувати інструменти просування медичних послуг на ринку, на підставі аналізу потреб населення, в умовах функціонування закладу охорони здоров'я, його підрозділу, в конкурентному середовищі
PH17	Виконувати медичні маніпуляції в умовах лікувального закладу, вдома або на виробництві на підставі попереднього клінічного діагнозу та/або показників стану пацієнта шляхом прийняття обґрунтованого рішення, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм
PH21	Відшуковувати необхідну інформацію у професійній літературі та базах даних інших джерелах, аналізувати, оцінювати та застосовувати цю інформацію

PH22	Застосовувати сучасні цифрові технології, спеціалізоване програмне забезпечення, статистичні методи аналізу даних для розв'язання складних задач охорони здоров'я
PH23	Оцінювати вплив навколишнього середовища на стан здоров'я людини для оцінки стану захворюваності населення
PH24	Організовувати необхідний рівень індивідуальної безпеки (власної та осіб, про яких піклується) у разі виникнення типових небезпечних ситуацій в індивідуальному полі діяльності
PH25	Зрозуміло і однозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з проблем охорони здоров'я та дотичних питань до фахівців і нефаківців
PH26	Управляти робочими процесами у сфері охорони здоров'я, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів, організовувати роботу та професійний розвиток персоналу з урахуванням набутих навиків ефективної роботи в команді, позицій лідерства, належної якості, доступності і справедливості, забезпечення надання інтегрованої медичної допомоги
PH27	Вільно спілкуватися державною та англійською мовою, як усно так і письмово для обговорення професійної діяльності, досліджень та проектів
PH28	Приймати ефективні рішення з проблем охорони здоров'я, оцінювати потрібні ресурси, враховувати соціальні, економічні та етичні наслідки
PH29	Планувати, організовувати та проводити заходи зі специфічної профілактики інфекційних захворювань, в тому числі згідно з Національним календарем профілактичних щеплень, як обов'язкових так і рекомендованих. Управляти залишками вакцин, організовувати додаткові вакцинальні кампанії, у т.ч. заходи з імунопрофілактики
Особливості програми	
Цільова аудиторія слухачів	Для лікарів-стоматологів-терапевтів, які своєчасно не пройшли атестацію на кваліфікаційну категорію, або яким відмовлено в атестації на присвоєння або підтвердження кваліфікаційної категорії
Документ про успішне виконання програми	Сертифікат лікаря-спеціаліста

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

Компоненти програми	Загальна кількість годин	Аудиторна робота		Самостійна робота
		Лекційні заняття	Практичні заняття	
Тема 1. Вступне слово. Брифінг. Особливості спеціальності	4	2	0	2
Тема 2. Чинне законодавство України про охорону здоров'я та нормативно-правові акти, що визначають діяльність органів	6	2	2	2

управління та закладів охорони здоров'я. Організація терапевтичної стоматологічної допомоги населенню				
Тема 3. Діагностика захворювань органів ротової порожнини. 3D технології в терапевтичній стоматології. Профілактика стоматологічних захворювань	14	2	10	2
Тема 4. Знеболення у стоматології. Діагностика та допомога при невідкладних станах	30	2	18	10
Тема 5. Карієс зубів. Некаріозні ураження зубів. Діагностика, лікування. Пломбувальні матеріали	30	4	16	10
Тема 6. Захворювання пульпи та періодонта. Ендодонтія	30	4	14	12
Тема 7. Захворювання пародонту. Фізичні методи діагностики і лікування захворювань тканин пародонта	30	2	18	10
Тема 8. Захворювання слизової оболонки. СНІД та вірусні гепатити. Онкологічні аспекти в терапевтичній стоматології	30	2	16	12
Тема 9. Тестування	1	0	1	0
Тема 10. Іспит з оволодіння практичними навичками	2	0	2	0
Тема 11. Співбесіда зі спеціальності	2	0	2	0
Тема 12. Оголошення рішення атестаційної комісії. Дебрифінг. Завершення циклу стажування	1	0	1	0
ВСЬОГО:	180	20	100	60
Аудиторне навантаження – 120 академічних годин; самостійна робота слухачів – 60 академічних годин; загальний обсяг програми – 180 академічних годин (6,0 кредитів ECTS)				

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Вступне слово. Брифінг. Особливості спеціальності. Актуальність тематики освітнього заходу. Кваліфікаційна характеристика професії. Ознайомлення слухачів з програмою, метою, змістом програми. Брифінг.

Тема 2. Чинне законодавство України про охорону здоров'я та нормативно-правові акти, що визначають діяльність органів управління та закладів охорони здоров'я. Організація терапевтичної стоматологічної допомоги населенню. Чинні нормативно-правові акти, що визначають діяльність лікаря за спеціальністю освітнього заходу. Актуальні редакції постанов Кабінету міністрів України та Міністерства охорони здоров'я України. Основи законодавства про Національну службу здоров'я України. Нормативно-правове регулювання професійної взаємодії кластерів системи охорони здоров'я України. Структура та організація стоматологічної служби України. Санітарно-епідеміологічні вимоги до стоматологічного кабінету, обладнання. Методи асептики та антисептики в стоматології. Інфекційний контроль. Основні показники діяльності стоматологічної служби. Облікова і звітна документація в стоматології. Етика і деонтологія в роботі лікаря стоматолога-терапевта.

Тема 3. Діагностика захворювань органів ротової порожнини. 3D технології в терапевтичній стоматології. Профілактика стоматологічних захворювань. Схема обстеження стоматологічного пацієнта. Клінічні методи обстеження. Додаткові методи обстеження. Функціональні методи обстеження. Промєневе обстеження. 3D технології в терапевтичній стоматології. Деякі з сучасних пристроїв і методів діагностики стоматологічних захворювань. Принципи КТ-візуалізації в стоматології. Програма Diagnocat. Рентгендіагностика карієсу. Рентгендіагностика некаріозних захворювань твердих тканин зубів.

Рентгендіагностика пульпіту. Рентгендіагностика періодонтиту. Рентгендіагностика захворювань тканин пародонта. Рекомендації для призначення рентгенологічного обстеження в стоматології. Мікрофлора ротової порожнини, її участь в розвитку основних стоматологічних захворювань. Поверхневі утворення на зубах. Роль зубної бляшки. Класифікація зубних відкладень. Склад і властивості ротової рідини: її роль в процесах дозрівання емалі, демінералізації, ремінералізації. Захисні механізми порожнини рота. Комплексна система профілактики стоматологічних захворювань. Первинна профілактика стоматологічних захворювань. Вторинна профілактика стоматологічних захворювань. Третинна профілактика стоматологічних захворювань. Стоматологічна просвіта. Мотивація населення до підтримки здоров'я порожнини рота. Індивідуальна гігієна ротової порожнини. Предмети гігієни. Зубні щітки, предмети інтердентальної гігієни. Іригатори. Засоби гігієни ротової порожнини. Зубні пасти, жувальні гумки, ополіскувачі. Методи чищення зубів. Професійна гігієна ротової порожнини. Алгоритм проведення. Ручний скейлінг. Екзогенна профілактика карієсу зубів. Герметизація фіссур. Підвищення захисних сил організму. Ендогенна профілактика стоматологічних захворювань. Роль препаратів фтору та кальцію в профілактиці карієсу та захворювань тканин пародонту. Основи профілактики і організації диспансерного методу спостереження за хворими з захворюваннями тканин пародонта. Особливості профілактики стоматологічних захворювань у вагітних. Заходи профілактики та диспансеризації в стоматології.

Тема 4. Знеболення у стоматології. Діагностика та допомога при невідкладних станах. Амбулаторне знеболення в терапевтичній стоматології. Причини, прояви та невідкладна допомога при шоках (анафілактичному, інфекційно-токсичному, кардіогенному). Діагностика і невідкладна допомога при комах (гіпо-, гіперглікемічний). Ознаки клінічної смерті та методика проведення непрямого масажу серця і штучної вентиляції легенів. Надання невідкладної допомоги при травмі та запальних процесах щелепно-лицевої ділянки.

Тема 5. Карієс зубів. Некаріозні ураження зубів. Діагностика, лікування. Пломбувальні матеріали. Сучасні уявлення про етіологію та патогенез карієсу. Статистичні показники карієсу. Сучасні класифікації карієсу. Клініка, перебіг карієсу, диференційна діагностика. Ремтерапія, сучасні методики лікування. Малоінвазивні методики лікування карієсу. Сучасні методи препарування каріозних порожнин. Знеболювання при препаруванні. Особливості препарування залежно від виду пломбувального матеріалу. Особливості пломбування карієсу в залежності від розташування каріозної порожнини. Атипові форми карієсу, причини розвитку, клінічні прояви, діагностика, лікування. Загальне лікування пацієнта з карієсом. Особливості диспансерного нагляду. Герметизація фіссур. Помилки та ускладнення в діагностиці та лікуванні карієсу. Класифікація та діагностування некаріозних уражень. Ураження зубів, які виникають до прорізування. Ураження зубів, які виникають після їх прорізування. Травматичні ушкодження ЩЛД (Дентоальвеолярна травма). Спадкові порушення розвитку твердих тканин зуба. Ускладнення некаріозних уражень. Стоматологічне матеріалознавство. Тимчасові пломбувальні матеріали. Пломбувальні матеріали та аксесуари для постійних реставрацій зубів. Бондінгові системи для терапевтичної стоматології. Цементи у стоматології. Пломбувальні матеріали та аксесуари для терапії корневих каналів. Класифікація та застосування штифтів.

Тема 6. Захворювання пульпи та пародонта. Ендодонтія. Особливості будови пульпи зуба і їх роль в процесі запалення. Класифікації пульпіту. Клінічна картина різних форм пульпіту (гострих, хронічних, загострених), диференційна діагностика. Методи лікування пульпіту. Помилки і ускладнення при лікуванні пульпіту. Особливості будови пародонту. Класифікації

періодонтиту. Клініка, диференційна діагностика різних форм періодонтиту. Терапевтичне лікування періодонтиту. Консервативно-хірургічні методи лікування періодонтиту. Помилки і ускладнення при лікуванні періодонтиту. Хроніосепсис. Ізоляція робочого поля. Контроль сухості робочої ланки. Анатомічні особливості будови зубних порожнин різних груп. Операційний мікроскоп і збільшення. Візуалізація та освітлення операційного поля. Збереження життєдіяльності пульпи. Лікувальні засоби та механізми їх дії. Девіталізація пульпи зуба. Медикаментозні засоби та механізм їх дії. Ендодонтичний інструментарій для ручної обробки кореневих каналів, систематика ISO. Методики та апарати для визначення довжини кореневого каналу. Машинні системи для обробки кореневих каналів. Методики інструментальної обробки кореневих каналів. Антисептики для обробки кореневих каналів. Системи для активації розчинів у кореновому каналі. Методики інструментальної обробки кореневих каналів. Медикаментозна обробка кореневих каналів. Засоби стимуляції регенерації пародонта. Проходження та обробка вузьких та облітерованих кореневих каналів. Обтурація кореневих каналів. Матеріали для пломбування кореневих каналів. Методики пломбування кореневих каналів. Особливості ендодонтичної обробки кореневих каналів та їх пломбування при лікуванні незворотніх форм пульпіту. Особливості ендодонтичної обробки кореневих каналів та їх пломбування при лікуванні періодонтиту. Особливості повторного ендодонтичного лікування зубів та зубів з важко прохідними кореновими каналами. Діагностика і лікування травм зубів. Помилки при ендодонтичному лікуванні зубів. Оцінка результатів і якості ендодонтичного лікування.

Тема 7. Захворювання пародонту. Фізичні методи діагностики і лікування захворювань тканин пародонта. Макро- і мікроанатомія тканин пародонта. Етіологія захворювань пародонта. Патогенез захворювань пародонта. Епідеміологія захворювань пародонта. Місцеві подразнювальні фактори, механізм їх впливу. Роль біоплівки в розвитку захворювань тканин пародонта. Класифікації. Всесвітня робоча група класифікації захворювань пародонта та періімплантних станів 2017 року- стадії та ступені пародонти ту. Основні методи обстеження пацієнтів з хворобами пародонта. Додаткові і спеціальні методи обстеження. Пародонтологічне оцінювання та моніторинг. Визначення пародонтального прогнозу. Планування пародонтологічного лікування. Роль індивідуальної гігієни ротової порожнини та гігієнічні методи. Нехірургічне пародонтальне лікування. Хірургічне пародонтальне лікування. Пародонтально-відновлювальна межа. Пародонтально-ортодонтична межа. Зубні імплантати: анатомія, ускладнення, лікування періімплантних захворювань. Клінічні прояви різних форм гінгівіту. Особливості лікування кожної форми гінгівіту. Клініка пародонтиту. Комплексне лікування пародонтиту. Етіологія, клініка і лікування пародонтозу. Лікування муко-гінгівальних захворювань (рецесії ясен). Пародонтоліз (ідіопатичні захворювання, клініка, діагностика, диференційна діагностика, лікування). Загальне лікування захворювань тканин пародонту. Фізичні методи лікування захворювань пародонта. Помилки та ускладнення при діагностиці та лікуванні захворювань пародонту.

Тема 8. Захворювання слизової оболонки. СНІД та вірусні гепатити. Онкологічні аспекти в терапевтичній стоматології. Особливості анатомо-гістологічної будови СОПР. Класифікації захворювань слизової оболонки порожнини рота. Особливості обстеження хворих із захворюваннями СОПР. Первинні та вторинні елементи ураження. Спеціальні та лабораторні методи обстеження. Травматичні ураження слизової оболонки порожнини рота. Клініка, діагностика, диференційна діагностика, лікування. Лейкоплакія. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика. Вірусні захворювання, що виявляються на СОПР. Гострий герпетичний стоматит. Рецидивний простий герпес. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика. Вірусні захворювання, що виявляються на СОПР. СНІД.

вірусні гепатити, тактика лікаря-стоматолога. Зміни слизової оболонки при бактеріальних інфекціях. Прояви на СОПР спецінфекцій: туберкульоз, сифіліс, гонорея. Мікотичні ураження СОПР. Алергічні захворювання (реакції), прояви на СОПР. Багатоформна ексудативна ерітема. Хронічний рецидивуючий афтозний стоматит. Хвороба Бехчета. Синдром Шегрена. Зміни слизової оболонки порожнини рота при системних захворюваннях. Зміни слизової оболонки порожнини рота при хворобах крові та кровотворних органів. Прояви на СОПР уражень сполучної тканини. Зміни слизової оболонки порожнини рота під дією солі важких металів. Ураження слизової оболонки ротової порожнини при дерматозах Аномалії і захворювання язика. Хейліти. Фізичні методи лікування захворювань слизової оболонки ротової порожнини. Пухлиноподібні хвороби пародонта. Доброякісні утворення порожнини рота. Передракові захворювання СОПР. Класифікація передраків слизової оболонки порожнини рота та червоної кайми губ. Прогноз та профілактика передракових захворювань. Облігатні передракові захворювання СОПР та червоної облямівки губ. Хвороба Боуена Бородавчастий передрак. Факультативні передракові захворювання СОПР та червоної облямівки губ. Обмежений передраковий гіперкератоз. Хейліт Манганотті. Шкіряний ріг. Кератоакантома. Онкологічні захворювання. Ознаки злоякісності на СОПР. Рак слизової оболонки порожнини рота і червоної облямівки губ. Рак шкіри обличчя. Рак червоної облямівки губ. Рак язика.

Тема 9. Тестування.

Тема 10. Іспит з оволодіння практичними навичками. Визначення рівню оволодіння практичними навичками, передбаченими програмою, атестаційною комісією за результатом виконання слухачами трьох пакетів завдань та / або клінічних кейсів.

Тема 11. Співбесіда зі спеціальності. Визначення рівню теоретичної підготовки слухачів атестаційною комісією за результатами співбесіди за змістом програми за результатом відповідей слухачів на три контрольних запитання з білетів.

Тема 12. Оголошення рішення атестаційної комісії. Дебрифінг. Завершення циклу.

КОНТРОЛЬНІ ЗАХОДИ, МЕТОДИКА ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Оцінювання результатів включає поточний контроль знань та вмінь слухачів у межах тематики освітнього заходу, за допомогою якого проводять оцінку рівню оволодіння теоретичним матеріалом та/або практичними навичками під час навчання, та підсумкову атестацію атестаційною комісією, яка включає іспит з оволодіння практичними навичками та співбесіду зі спеціальності. Оцінювання ґрунтується на:

- ✓ принципах академічної доброчесності;
- ✓ забезпеченні доступності і прозорості критеріїв, правил і процедури оцінювання результатів навчання;
- ✓ забезпеченні дотримання принципів об'єктивного оцінювання та подоланні елементів суб'єктивізму;
- ✓ підвищенні мотивації слухачів до систематичного засвоєння програмного матеріалу та активної роботи впродовж усього періоду навчання, переорієнтації їхніх цілей з отримання позитивної оцінки на формування стійких знань, вмінь та навичок;
- ✓ систематизації знань, їх активному засвоєнню, формуванню навичок застосування отриманих знань в умовах власної клінічної практики;

- ✓ забезпеченні відкритості контролю;
- ✓ розвитку творчого мислення та підвищенні ефективності освітньої діяльності науково-педагогічних працівників.

На початку навчання викладач зобов'язаний надати вичерпну інформацію про види оцінювання, терміни та форми їх проведення, шкали оцінювання, які використовуються, та ознайомити аудиторію з переліками контрольних запитань та програмних практичних навичок, прикладами тестових та клінічних завдань тощо.

Шкала оцінювання результатів тестування під час поточного контролю знань та вмінь слухачів в межах тематики заходу шляхом тестування та/або розв'язання клінічних завдань – **традиційна чотирирівнева** (5 – відмінно, 4 – добре, 3 – задовільно, 2 – незадовільно), при чому рівні мають таке тлумачення:

- ✓ «відмінно» – 95% правильних відповідей та більше;
- ✓ «добре» – 85-94% правильних відповідей;
- ✓ «задовільно» – 75-84% правильних відповідей;
- ✓ «незадовільно» – 74% та менше правильних відповідей.

Вихідний контроль знань та вмінь слухачів в межах тематики заходу (атестація) проводиться у вигляді **іспиту з оволодіння практичними навичками та співбесіди зі спеціальності**, під час яких атестаційна комісія оцінює оволодіння слухачами теоретичної та практичної підготовки та готовність слухачів до самостійної клінічної практики за спеціальністю заходу, при цьому використовується **традиційна, чотирирівнева (5 – відмінно, 4 – добре, 3 – задовільно, 2 – незадовільно) шкала оцінювання**, а при оцінці теоретичної підготовки в ході співбесіди зі спеціальності та іспиту з оволодіння практичними навичками рівні мають таке тлумачення:

- ✓ «відмінно» – слухач володіє теоретичним матеріалом у повному обсязі, ілюструючи відповіді різноманітними прикладами: дає вичерпні, точні та ясні відповіді без будь-яких навідних питань; викладає матеріал без помилок і неточностей; вільно вирішує практичні завдання та досконало володіє практичними навичками та вміннями;
- ✓ «добре» – слухач знає зміст теми та добре його розуміє, відповіді на питання викладає правильно, послідовно та систематично, але вони не є вичерпними без додаткових запитань, вирішує всі практичні завдання, демонструє достатній рівень оволодіння практичними навичками та опанування програмних компетентностей, відчувачи складнощі лише у найважчих випадках;
- ✓ «задовільно» – ставиться слухачу на основі його знань всього змісту заняття та при задовільному рівні його розуміння, при цьому слухач спроможний вирішувати видозмінені (спрощені) завдання за допомогою навідних питань; вирішує завдання та виконує практичні навички, відчувачи складнощі у складних випадках; не спроможний самостійно систематично викласти відповідь, але на прямо поставлені запитання відповідає правильно;
- ✓ «незадовільно» – виставляється у випадках, коли знання і вміння слухача не відповідають вимогам оцінки «задовільно».

За результатами іспиту з оволодіння практичними навичками та співбесіди за спеціальності ставить **узагальнена оцінка** за традиційною чотирирівневою шкалою оцінювання, яка затверджується атестаційною комісією та вноситься у відповідну відомість. На підставі узагальненої оцінки **атестаційна комісія приймає рішення** щодо присвоєння / підтвердження звання лікаря-спеціаліста або спеціаліста чи щодо відмови у присвоєнні / підтвердженні звання лікаря-спеціаліста або спеціаліста за спеціальністю освітнього заходу. Слухачі, яким рішенням атестаційної комісії присвоєне / підтверджене звання лікаря-спеціаліста чи спеціаліста, отримують **сертифікат** встановленого зразка. Слухачі, яким рішенням атестаційної комісії відмовлено у присвоєнні / підтвердженні звання лікаря-

спеціаліста чи спеціаліста, а також у випадку невиконання умов договору про надання освітніх послуг, відраховується наказом по університету з видачею відповідної **довідки з зазначенням причини відрахування**. Рішення атестаційної комісії може бути оскаржене у встановленому чинним законодавством порядку.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Навчально-методичне забезпечення програми заходу розробляється профільною кафедрою медичного факультету та формує навчально-методичний комплекс, який включає:

- ✓ завірений у встановленому порядку примірник цієї програми;
- ✓ банк тестових завдань та/або клінічних завдань для поточного контролю знань та вмінь слухачів;
- ✓ перелік контрольних запитань для співбесіди зі спеціальності;
- ✓ перелік практичних навичок та / або клінічних завдань для іспиту з оволодіння практичними навичками;
- ✓ навчально-методичні посібники та іншу літературу (у разі наявності);
- ✓ база даних кейсів стимуляційних задач, результатів інструментальних та лабораторних досліджень.

ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Для забезпечення належної якості навчального процесу місце проведення заходу БПР має бути обладнане:

- ✓ мультимедійним проектором та екраном;
- ✓ персональним комп'ютером викладача з доступом до мережі Інтернет;
- ✓ WiFi-роутером для забезпечення доступу до мережі Інтернет слухачам;
- ✓ загальним медичним обладнанням та інструментарієм;
- ✓ тренувальними фантомами та спеціальним обладнанням в межах тематики заходу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА, ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. Терапевтична стоматологія : підручник : у 4 т. Т. 2. Методи обстеження хворого, карієс, пульпіт, періодонтит, стоматологічні вогнищезумовлені захворювання / за ред. М. Ф. Данилевського. – Київ : Медицина, 2007. – 408 с.
2. Терапевтична стоматологія : підручник : у 4 т. Т. 3. Захворювання пародонта / за ред. М. Ф. Данилевського. – Київ : Медицина, 2007. – 616 с.
3. Терапевтична стоматологія : підручник : у 4 т. Т. 4. Захворювання слизової оболонки порожнини рота / за ред. М. Ф. Данилевського. – Київ : Медицина, 2007. – 640 с.
4. Ускладнення від місцевої анестезії у щелепно-лицевій ділянці : навч. посіб. : у 3 т. Т. 3 / Р. А. Гумецький, М. М. Рожко, О. Є. Завадка, П. М. Скрипніков. – Львів : Видавничий дім «Наутілу», 2002. – 235 с.
5. Ускладнення від місцевої анестезії у щелепно-лицевій ділянці : посібник : у 3 т. Т. 2 / Р. А. Гумецький, М. М. Рожко, О. Є. Завадка, П. М. Скрипніков, Р. М. Ступницький. – Львів : Видавничий дім «Наутілу», 2001. – 225 с.
6. Данилевський М. Ф., Сідельникова Л. Ф., Рахній Ж. І. Пульпіт : навч. посіб. – Київ : Здоров'я, 2003. – 166 с.

7. Кононенко Ю. Г., Рожко М. М., Рузін Г. П. Місцеве знеболення при амбулаторних стоматологічних втручаннях : навч. посіб. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2006. – 295 с.
8. Курс лекцій для лікарів-інтернів за спеціальністю «Стоматологія» / за ред. М. М. Рожка. – Івано-Франківськ : Вид. Кушнір Г. М., 2009. – 550 с.
9. Невідкладні стани на амбулаторному прийомі у стоматолога : навч. посіб. / І. Г. Купновицька, Ю. Г. Кононенко, М. М. Рожко, Н. В. Нейко. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2005. – 186 с.
10. Невідкладні стани на прийомі у стоматолога : навч. посіб. / І. Г. Купновицька, Ю. Г. Кононенко, Н. В. Нейко, М. М. Рожко ; за ред. Ю. Г. Кононенка, І. Г. Купновицької. – Вінниця : Нова Книга, 2017. – 288 с.
11. Кононенко Ю. Г., Рожко М. М., Рузін Г. П. Місцеве знеболення при амбулаторних стоматологічних втручаннях : навч. посіб. – Івано-Франківськ : Вид. ІФДМУ, 2006. – 295 с.
12. Мельничук Г. М., Рожко М. М. Гінгівіт, пародонтит, пародонтоз: особливості лікування : навч. посіб. – Івано-Франківськ : Обл. друкарня, 2004. – 247 с.
13. Мельничук Г. М., Рожко М. М. Практична одонтологія. Курс лекцій із карієсу та некаріозних уражень зубів, пульпіту і періодонтиту : навч. посіб. – 2-ге вид., доповн. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2004. – 292 с.
14. Мельничук Г. М., Рожко М. М., Нейко Н. В. Гінгівіт, пародонтит, пародонтоз: особливості лікування : навч. посіб. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2006. – 282 с.
15. Герелюк В. І. Фармакотерапія в стоматології : метод. посіб. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2000. – 58 с.
16. Калюжна Л. Д. Хвороби шкіри обличчя, слизової оболонки ротової порожнини та червоної облямівки губ : навч. посіб. – Київ : Грамота, 2007. – 280 с.
17. Борисенко А. В. Практична пародонтологія : підручник. – Київ : [б. в.], 2011. – 472 с.
18. Павленко О. В. Довідник з ендодонтії. – Сімферополь : Н. Оріанда, 2010. – 326 с.
19. Скрипников П. М. Захворювання пародонта у дорослих і дітей : навч. посіб. – Полтава : Вид-во УМСА, 2010. – 140 с.
20. Куроєдова В. Д. Проблеми ВІЛ/СНІДу в стоматології : навч. посіб. – Полтава : [б. в.], 2004. – 100 с.
21. Ураження шкіри обличчя та слизової оболонки порожнини рота вірусом простого герпесу І типу (клінічні прояви, діагностика, методи лікування, профілактика) : навч. посіб. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2013. – 84 с.
22. Шинкевич В. І. Карієс зубів : навч. посіб. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2011. – 98 с.
23. Соколова І. І., Ярошенко О. Г. Профілактика в дитячій стоматології : навч.-метод. посіб. для лікарів-інтернів та студентів. – Харків : ХНМУ, 2019. – 84 с.
24. Сулим Ю. В., Петришин О. А. Застосування медикаментозних засобів тривалої дії для лікування пародонтиту. Сучасна стоматологія. 2021. № 1. С. 48–54.
25. Коленко Ю. Г., Литвин Т. В. Використання адгезивних волоконних систем для відновлення дефектів зубних рядів. Сучасна стоматологія. 2021. № 1. С. 23–28.
26. Барило О. С., Агафонов К. В., Фурман Р. Л. Вплив комплексної профілактики карієсу та некаріозних уражень на біохімічні показники крові у пацієнток з дисбалансом естрогенів. Сучасна стоматологія. 2021. № 1. С. 36–40.
27. Rorovych Z., Rozhko M. Основні принципи профілактики стоматологічних захворювань. Терапевтика. 2020. Vol. 2, № 2. Р. 35–39.
28. Глазунов О. А., Фесенко В. І. Зв'язок хвороб пародонта з соматичними захворюваннями (огляд літератури). Вісник стоматології. 2021. Т. 41, № 3 (116). С. 2–10.
29. Гуртова Я. М., Деньга О. В., Літовкін К. В. та ін. Генетичні та інфекційні фактори схильності до пародонтиту на тлі остеопенії. Світ медицини та біології. 2023. № 3 (85). С. 52–56.
30. Гнідь М. Р., Виноградова О. М. : Аналіз клінічної ефективності комплексної терапії генералізованого пародонтиту у хворих на подагру. Сучасна стоматологія. 2023. № 3. С. 14–18.

31. Jiang Y., Song B., Brandt B. W. et al. Comparison of Red-Complex Bacteria Between Saliva and Subgingival Plaque of Periodontitis Patients: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Frontiers in Cellular and Infection Microbiology*. 2021. Vol. 11. Art. 727732.
32. Zhang Y. et al. The association between periodontitis and inflammatory bowel disease: a systematic review and meta-analysis. *BioMed Research International*. 2021. Vol. 2021. Art. 6692420.
33. Mougeot J.-L., Beckman M., Bruce J. P. et al. Oral microbiomes of patients with infective endocarditis (IE): a comparative pilot study of IE patients, patients at risk for IE and healthy controls. *Journal of Oral Microbiology*. 2022. Vol. 15, № 1. Art. 2144614.
34. Ball J., Darby I. Mental health and periodontal and peri-implant diseases. *Periodontology* 2000. 2022. Vol. 90. P. 106–124.
35. Albrektsson T., Tengvall P., Amengual-Peñafiel L., Coli P. Implications of considering peri-implant bone loss a disease, a narrative review. *Clinical Implant Dentistry and Related Research*. 2022. Vol. 24. P. 532–543.
36. Boule L., Arora R. Laser-Assisted Nonsurgical Periodontal Therapy. *Principles and Practice of Laser Dentistry*. 2022. P. 39–62.
37. Ahmad P., Hussain A., Carrasco-Labra A., Walter L. Salivary Proteins as Dental Caries Biomarkers: A Systematic Review. *Caries Research*. 2022. Vol. 56. P. 2–14.
38. Udod O., Kopchak O., Kulish A. Analysis of risk factors for dental caries in patients with diabetes mellitus. *Wiadomości Lekarskie*. 2022. Vol. 75. P. 1728–1734.
39. Ovidiu B., Stef L., Antonescu E., Stoica F. et al. The importance of some risk factors in patients presenting the association of metabolic syndrome with periodontal disease. *Acta Medica Transilvanica*. 2023. Vol. 28, Issue 1. P. 53–57.
40. Міністерство охорони здоров'я України : офіційний сайт. URL: <http://www.moz.gov.ua/>
41. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний сайт. URL: <http://nbuv.gov.ua/>
42. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна : офіційний сайт. URL: <https://karazin.ua/>
43. Національна наукова медична бібліотека України : офіційний сайт. URL: <https://library.gov.ua/>

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
АНОТАЦІЯ.....	10
ОПИС ПРОГРАМИ.....	10
НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН.....	15
ЗМІСТ ПРОГРАМИ.....	16
КОНТРОЛЬНІ ЗАХОДИ, МЕТОДИКА ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ.....	19
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	21
ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	21
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА, ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ.....	21
ЗМІСТ	23